

Amasya Protokolü'nde Ermeni ve Kürt Sorunu

Nevzat ONARAN

(Gazeteci)

Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın yönlendirmesinde girdiği Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve parçalanması, işgali sonrası sistem arayışında, Anadolu'da henüz şekillenmekte olan Hareket'le Osmanlı'nın İstanbul Hükümeti arasında yazışma dışında ilk önemli ilişki Ekim 1919'da Amasya'da kurulur...

12 Eylül 1919 tarihi itibarıyla İstanbul'la kesilen ilişki, 7 Ekim'de yeniden sağlanır ve devamında sıklaşır...

İlişkinin canlandırılması, Amasya'daki görüşmeyle en üst düzeye ulaşır.

Amasya'daki buluşmanın ana gayesi, mevcut durumda birlikte 'çıkart yol' bulma arayışı olarak netlik kazanır...

Bu hedef doğrultusunda gündemde, 1918 sonunda Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın kapanmış olması nedeniyle hazırlıkları süren seçim, Ermenilerin yerinden yurdundan sürgün edilmesinde suç işleyenlerin cezalandırılması ve Anadolu'da birlikteliği sağlamak açısından ayrıca üzerinde durulan Kürt sorunu vardır...

Ve bir de, Osmanlı'nın 1910'lu yıllarda İttihat ve Terakki iktidarının konumundan dolayı askerinin siyasetle ilişkisi nedeniyle yaşananlar dikkate alınarak, askerinin politikadan tamamen arındırılması gündeme alınan bir diğer önemli konuyu oluşturmaktadır...

20-22 Ekim 1919'da Amasya'da, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC) Hey'et-i Temsiliye'den Mustafa Kemal, Hüseyin Rauf ile Bekir Sami beyler ve İstanbul Hükümetinden Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın katılımıyla görüşmeler yapılır...

Böylece Sivas ile İstanbul merkezli ve de Hey'et-i Temsiliye ile İstanbul Hükümeti şeklinde ikili yapının varlığı da netlik kazanmaya başlar...

Bir araya gelen heyetlerin o günkü koşullarla ilgili değerlendirme ve tespitlerinin yer aldığı 5 protokol hazırlanır ve bunun ilk 3 tanesi imzalanır...

Bu protokolleri bulmak ve hakkında bilgilenmek hep zor olmuştur...

Protokolün, günümüzde tartışması süren Ermeni 'tehciri' ve Kürt sorunuyla ilgili politikaları görmezden gelinmiş ve yok sayılmıştır...

Resmi ideolojinin kaynak külliyatında, M. Kemal'in de imzasının bulunduğu belge, bu tarihi vesika 'ayıklanarak' özetlenmiş yani sansürlenmiştir...

İmza sahipleriyle birlikte mevcut protokoller:

Bahriye Nazırı Salih Paşa imzalı 1. Protokol, 9 maddeden oluşuyor; seçimlerden askerinin siyasetle uğraşmamasına kadar bir dizi kararı kapsıyor.

9 maddeden birisi de 'tehcir' sırasında suç işlemiş olanların cezalandırılmasıdır...

ARMHC Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal, Hüseyin Rauf ve Bekir Sami imzalı 2. Protokol, 5 maddeden ibaret olup, 1'inci maddede Kürt sorununun çözümü hakkında Kürtler'le ilgili öneriye yer veriliyor...

Erzurum ve Sivas...

Amasya Protokolü öncesinde Erzurum ve Sivas'ta yapılan kongrelerle Anadolu'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti programı netleşir.

Merkezi İstanbul'da olan Mamuretülaziz, Diyarbakir, Van, Bitlis, Erzurum ve Sivas'ı kapsayan Vilâyat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin (Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, Goloğlu Yayınları, sayfa 119'dan aktarıyorum: "Bu cemiyetin kurucularından çoğu Diyarbakir'li idi; ünlü yazar ve idareci Süleyman Nazif, eski mebus Zülfi, eski vali İsmail Hakkı, genç yedek subay Câvid beyler gibi.

Cemiyetin düşüncelerinin savunucusu da ünlü düşünür ve milliyetçi Diyarbakirli Ziya Gökalp'tı... hırslı ve dar düşünceli kişiler de... Doğuda bir Kürd devleti kurmak amacıyla Kürdistan Teali Cemiyeti kurmuşlardı.") Erzurum Şubesi ile Trabzon Muhafaza-i Hukuk-u Milliye cemiyetinin birleşmesi sonucu, **Şarki Anadolu Vilâyatı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**'nin kurulduğu Erzurum Kongresi'nin hazırlığı ve toparlanmasının yanı sıra bunlar kadar önemli bir konu da, M. Kemal ile H. Rauf beylerin kongreye katılımının sağlanmasıdır; çünkü kongre delegesi değildirler.

Kongreye katılma hakkı, ancak iki delegenin istifa etmesiyle sağlanır ve böylece M. Kemal ve Rauf beyler kongre çalışmalarına katılabilir...

23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında çalışmasını sürdüren kongreye katılan toplam delege sayısı 56'dır.

Nitekim delege olma durumunu M. Kemal, Nutuk'ta şöyle özetliyor (Nutuk, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, cilt 1, sayfa 46 bundan sonra 1934/I-46 gibi; Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, sayfa 46 bundan sonra 1938/46 gibi; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1989, sayfa 43 bundan sonra 1989/43 gibi):

"...bizim Erzurum Kongresine girmemizi teshil (kolaylaştırmak) için, kongreye Erzurum mümessili (delegesi) olarak intihap edilmiş (seçilmiş) olan mütekait (emekli) binbaşısı Kâzım ve Tursun Beyzade (Dursunbeyoğlu) Cevat beyler mümessillikten (delegelikten) istifa ettiler."

M. Kemal'in '**istifa ettiler**' diye aktardığı an, Erzurum'daki 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir tarafından tamamen farklı kaleme alınıyor.

İstanbul Hükümeti'nin Erzurum'a ilettiği gerek M. Kemal ve Rauf beyleri tevkif edip İstanbul'a gönderilmeleri gerekse kongrenin dağıtılmasıyla ilgili karara karşı, "Emirleriniz kanuna uygun değildir" şeklinde yanıt verdiğini belirten Karabekir, delegelik durumunu şöyle özetliyor (Karabekir'in kitaplarını yayına hazırlayan Prof. Dr. Faruk Özerengin. Kâzım Karabekir, Paşaların Hesaplaşması, Emre Yayınları, mayıs 2000, sayfa 53-57; Kâzım Karabekir, Nutuk ve Karabekir'den Cevaplar, Emre Yayınları, cilt 1, sayfa 178-194) :

"3 Temmuz'da Erzurum'a geldiler... Erzurum Kongresi murahhasları toplanmıştı. M. Kemal Paşa ve Rauf beyi Erzurum'dan murahhas yapmak istedik. Fakat Erzurum Murahhasları Müdafaa-yı Hukuk Reisi Hoca ile âzadan Necati Bey geldiler ve Erzurum murahhaslarının tayin olunduğunu, M. Kemal Paşa ve Rauf Beyin kabul olunmamasına müttefikan karar verdiklerini bana söylediler... Israrımla iki Erzurum murahhası istifa ettirildi. M. Kemal Paşa ile Rauf Bey tayin olundu. İşte bu suretle 23 Temmuz 1919'da himayemde açılan Erzurum Kongresi'ne iştirakları ve reislikleri temin edilmiş oldu."

Böylece Erzurum Merkez'e ait 3 delegeden 2 tanesi değiştirilmiş olur (1950'li yıllarda 9'uncu, 10'uncu ve 11'inci dönem milletvekili seçilen ve Meclis Başkanvekili olan DP'li Mahmut Goloğlu da, Karabekir'in

inisiyatifiyle bu değişikliğin yapıldığını kaydediyor, Erzurum Kongresi -Goloğlu Yayınları, sayfa 65- kitabında).

Delegelik sorunun çözümlenmesiyle kongre, sonradan yıktırılan (yerine Atatürk Yapı Usta Okulu yaptırılır) **Ermeni Sansaryan Mektebi**'nde toplanır ve çalışmasını sürdürür (Mahmut Goloğlu, Erzurum Kongresi, sayfa 77; ek bilgi, İstanbul'daki Emniyet Genel Müdürlüğü'ne ait **Sansaryan Han** da, bu okul vakfının İstanbul'daki gelir sağlamak için kurduğu bir handır).

Kongre sonuç beyannamesi 10 madden ibarettir.

Erzurum'dan sonra Sivas'ta kongre çalışmalarına devam edilir...

Sivas'taki kongre, 5'i Erzurum Kongresi'nce ve 1'i Hey'et-i Temsiliye'ce seçilen ve 32 tanesi de diğer illerden olmak üzere 38 delegenin katılımıyla çalışmasını sürdürür.

4 Eylül-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan kongrede cemiyetin adı, tüm Anadolu'yu ve Trakya'yı temsilen **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** olarak değiştirilir...

Erzurum Kongresi sonrasında yapılan Sivas Kongresi'nde alınan kararlarla ilgili olarak M. Kemal ile Karabekir arasındaki tartışmaya işaret eden, her iki kongre ve Hey'et-i Temsiliye üyesi Rauf Bey'e göre, tartışma konusunun birisini, telgrafla iletişim Sadrazam Damat Ferit tarafından engellenmesi üzerine Sivas'ta ulti­matom çekilerek İstanbul Hükümetiyle 12 Eylül 1919'da ilişkinin kesilmiş olmasını ve diğerini de, Erzurum Kongresi kararlarından bazılarının Sivas Kongresi'nde değiştirilmesi oluşturuyor (Rauf Orbay, Cehennem Değirmeni, Emre Yayınları, cilt 1, mayıs 2000, sayfa 239-259). Damat Ferit Paşa'nın engellemesiyle Sivas'tan Padişah'a ulaşamaması üzerine kopan ilişki, 7 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa hükümetiyle (Ali Rıza Paşa Hükümeti, 2 Ekim'de Damat Ferit Paşa Hükümeti yerine kurulur) yeniden kurulur (Orbay, age, cilt 1, sayfa 243, 281).

Sivas'taki beyanname de 10 maddedir.

Beyannamenin açıklandığı günlerde Amerikan mandası tartışması yoğunlaşır ve bunu takiben de Amasya'da İstanbul Hükümetinden Salih Paşa ile buluşup protokole imza atılır...

Beyannameler aynı, amma...

Erzurum Kongresi beyannamesi de, Sivas Kongresi beyannamesi de 10 maddedir.

Her iki beyanname benzer içeriktedir...

Ali Fuat, her iki beyannameyi, "Sivas Kongresi'nin 11 Eylül 1919'da neşredilen beyannamesinden de anlaşılacağı veçhile Erzurum mukarreratının (kararlar) tekrarı mahiyetinde idi" şeklinde yorumluyor (Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, Temel Yayınları, 2000, sayfa 207).

Tartışma, Sivas Kongresi'nde kabul edilen 10 maddeden 6'ncı ve 7'nci maddeleri üzerinde yoğunlaşır. Karabekir, beyannamenin 1, 2 ve 7'nci maddesini kısaca, "Amerikan mandasına meyil edildiğini gösterdiği" (Karabekir, Paşaların Hesaplaşması, sayfa 57), şeklinde değerlendiriyor.

6'ıncı maddede İtilaf Devletleri'nden, Mondros Mütarekesi'ndeki Osmanlı sınırlarına saygı göstermesi istenirken, 7'inci madde de, 6'ncı maddeye atıf yapılarak, "... tasrih edilen (açıkça belirtilen) sınır içinde, **milliyet esaslarına** riayetkar (saygı gösteren, uyan) ve memleketimize karşı **istila emeli beslemeyen herhangi devletin fenni, sınai, iktisadi yardımını memnuniyetle karşılız** ve bu âdil ve insanca şartları olan bir sulhun da acilen takarrürü (karar kılmak), beşerin selameti ve âlemin sükûnu namına

milli emellerimizin en haslarından" ifadesine yer verilmiştir. (Rauf Orbay, age, Cilt 1, sayfa 260-261; Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, Temel Yayınları, 2000, sayfa 199; Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, sayfa 83).

Burada 'herhangi devlet'ten kastedilen mâna **hiç şüphesiz Amerika Birleşik Devletleri** (Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, Temel Yayınları, 2000, sy. 207-208) olup, '**milliyet**' esaslarına da saygı gösterilmesi isteniyor.

Ki Rauf Bey de, zaten ABD'ye telgraf gönderilmeden önce kongrede yapılan tartışmada görüşlerini '**Amerikan mandası uygun**'dur şeklinde ifade ettiğini belirtiyor (age, cilt 1, sayfa 257).

Nitekim Sivas Kongresi'ni izleyen **ABD'li gazeteci Lois Edgar Browne**, bu maddeyi yorumlarken, ABD mandası şeklinde değerlendiriyor ve "... Delegerin genel eğilimi aşırı derecede İngiliz aleyhtarı olup, Amerikan mandasını desteklemek doğrultusunda..." olduğu şeklinde gözlemlerini defterine not ediyordu (Deniz Bilgen, ABD'li Gözüyle Sivas Kongresi, Amerikan Mandası ve Gazeteci L.E. Browne'in Faaliyetleri, Kaynak Yayınları, 2004, sayfa 202).

Sivas Beyannamesi'ndeki 7'nci maddenin bir benzeri olan Erzurum Beyannamesi'ndeki 7'nci maddedir, aynen şöyle (M. Goloğlu, Erzurum, sayfa 110-111):

"Milletimiz 'insani ve asrî' amaçları yüceltir. Fen, sanayi ve ekonomi bakımından ihtiyaçlı durumumuzu takdir eder. Bundan ötürü; devlet ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı, vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak üzere, 6'ncı maddede açıklanmış olan sınırlar içinde, milliyet esaslarına uygun ve **memleketimize karşı istilâ isteği olmadan her hangi devletin fenne, sanayie, ekonomiye ait yardımları hoşnutlukla karşılıyorz.** İnsanlığın esenliği ve umumun huzuru adına, böyle insancıl ve adâletli kuralları kapsayan bir barışın tezelden kararlaştırılması en büyük millî arzumuzdur."

Sivas Beyannamesi'ndeki bu 7'nci maddenin aynısı olan Erzurum Beyannamesi'ndeki 7'nci madde, Nutuk'ta (1934/I-47, 1938/47, 1989/44) ve tarih ders kitaplarında şöyle özetleniyor:

"Manda ve himaye kabul olunamaz."

M. Kemal, Nutuk'un bir başka yerinde, yine Erzurum Kongresi'ndeki bu 7'inci maddenin içeriğini tartışırken, mandayı çağrıştıran bir düşüncenin bulunduğunu kabul ederek, ama mandanın 'özü elbette bu değildir' şeklinde tespitinde bulunarak, ikili bir değerlendirme yapıyor (Nutuk, 1934/I-80, 1938/80, 1989/76).

Her iki kongre beyannamesi (Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, sayfa 207; Goloğlu, Erzurum ile Sivas kitapları) ve iki beyannamedeki 7. madde de birbirine benziyor (Deniz Bilgen, age, sayfa 199;), amma Erzurum'dakinde 'manda kabul edilemez' ve Sivas'takinde 'ABD mandası istenmektir' manasında yorumu anlamak mümkün değildir...

Maddeler aynı, yorumlar 180 derece farklı...

Neden?..

Aslında Erzurum Kongresi öncesi gündemde tartışılan konulardan biri de Amerikan mandasıdır; ABD'ye yönelik bu ilişki ciddi olarak ele alınmaktadır...

M. Kemal'in Erzurum'dan 19 Temmuz 1919 tarihinde 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat'a gönderdiği telgrafta, Amerikan mandasının tartışılması istenmektedir...

Bu da, resmi tarihin nasıl yazıldığıının bir başka örneği olsa gerek...

Ayrıca...

Erzurum beyannamesinin 1'inci maddesinde "...Bu bölgede yaşayan bütün Müslümanlar birbirlerine karşılıklı fedakârlık duygusu ile doludurlar, sosyal ve sosyal durumlarına saygılı 'özkardeş'tirler" ifadesi Sivas'ta, "... Osmanlı Ülkesi'nin bölgeleri... sosyal ve sosyal hakları ile bölgesel kurallarına saygılı 'özkardeş'tirler" şeklinde genişletiliyor (beyannameler için, Mahmut Goloğlu'nun iki kitabı Erzurum Kongresi, sayfa 109-111; Sivas Kongresi, sayfa 81-84).

O gün, '**sosyal hakları ile bölgesel kurallara saygılı, özkardeşlik**' demokratik bir kural olarak benimseniyor ve bu Amasya'da Kürt sorunu özelinde daha da geliştiriliyor...

Amma sonrası!..

Her iki beyannamenin 9. maddesi öz olarak aynı, "Bütün **Müslüman yurttaşlarımız** bu cemiyetin tabii üyesidirler" denilmektedir.

Buradaki cemiyet, ARMHC'dir.

O günkü koşullarda Hıristiyan-Müslüman ikileminde yaşananların sıcaklığı dikkate alındığında, böylesi bir tanımlama anlaşılır olsa da, daha sonrasında laiklik tercihiyle rağmen, 1924'te Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve İmam Hatip Okulları'nın kurulmasına, kadro ve bütçe açısından güçlenmesine imkân tanınmıştır...

Resmi olarak Aleviliğe, Hıristiyanlığa, Museviliğe ve Sünniliğe eşit uzakta durmak esas alınmamış ve kurumlarıyla birlikte tercih edilen Müslümanlık tanımı da Sünnilik olmuştur...

Bunun sonucu olarak, diğer dinden ve 'mezhepten' olanları asimile etme yani Sünnileştirme politikası 'resmen' etkin olarak uygulanmıştır...

Amerikan 'müzaharatı'

Amerikan mandasını tartışma, Sivas Kongresi'nin son günlerinde ve kongre sonrasında daha da yoğunlaşır...

Rauf Bey (Orbay), M. Kemal'in Karabekir'e çektiği telgrafta, Sivas'ta yapılan ikili görüşmeleri, "Amerikalılar, İngilizler, Fransızlarla pek ciddi temas hasıl olmuş ve bunların Sivas'a kadar gelen selâhiyet sahibi memurları, lehimizde bizimle iyi münasebetlere girişmişlerdir..." şeklinde özetlediğini aktarıyor (R. Orbay, cilt 1, sayfa 244-247; 19 Eylül 1919 tarihli telgraf, Nutuk'ta 1934/I-111, 1938/111, 1989/104).

İstanbul hükümetiyle özetlenen ilişkiler sonrasında, Sivas'ta bulunan Amerika, İngiliz ve Fransız heyetleriyle kurulan ilişkinin sonucu, '**bizden yana bir tutum**' olarak değerlendiriliyor...

'Bizden yana tutumda' özellikle Osmanlı ile savaşmamış olan ABD öne çıkıyor.

Bu durum Erzurum Kongresi öncesi gündemdedir...

Erzurum'da kongre 23 Temmuz'da toplanmadan 4 gün önce M. Kemal, **Ankara'da 20. Kolordu**

Komutanı Ali Fuat'a gönderdiği 4 maddelik telgrafta (Nutuk'ta 19 Ağustos 1919 tarihli, 1934/I-74, 1938/74, 1989/69; Ali Fuat Cebesoy ise **19 Temmuz 1919** olarak yazıyor - ki bizce doğrusu 19

Temmuz'dur, çünkü telgrafta konunun Erzurum Kongresi'nde müzakere edileceği belirtiliyor- Cebesoy, Kuva-yı Milliye'nin İçyüzü, Temel Yayınları, 2002, sayfa 102 ile yine Cebesoy, Millî Mücadele Hatıraları, Temel Yayınları, 2000, sayfa 205'te), Amerikan mandası konusunun gayet iyi incelenmesi gerektiğine

ve kabul edince, 'yurdun bütünlüğü, bağımsızlık' gibi konuların olumsuz yönde etkileneceğine dikkat çekiliyor.

Nutuk'ta, telgrafın 1. maddesi bu kadar aktarılmıştır.

Nutuk'ta olmayan kısım, Cebesoy'un kitaplarında var; çünkü telgrafın tam metni yer alıyor. Telgrafın Nutuk'taki kısmının devamını Cebesoy yazıyor:

"İstiklâl ve hakimiyete hiçbir veçhile hanel gelmemek şartıyla **Amerikalıların iktisadî ve fennî müzaherati** ne tarzda olmaktan bir mazarat (zarar, zıyan) tahaddüs (sonradan meydana gelme) etmeyebilir. Bunun için pek kapalı olan bu hassas noktayı evelbeevvel temasta bulunduğu beyan buyurulan alâkadar ve salâhiyettar zevatla bir kere daha etraflıca görüşerek emniyete raptı ve derece-i şamilisinin (içine alan, genel) tesbiti vücuptadır. Bu yapıldıktan sonra **Vilâyat-ı Şarkıye Kongresinde** ve badehu (sonra, arkasından) **Sivas Kongresinde** müzakere edilmek üzere bilâ ifate-i vakit iş'arını rica ederim."

Cebesoy, bu telgrafı 'İstanbul'daki mümessilimiz Kara Vasıf Bey'e' gönderdiğini belirtiyor (Milli Mücadele Hatıraları, sayfa 206).

Demek ki, Erzurum Kongresi öncesinde Amerikan manda meselesinin ciddi manada önemsendiğinin ve tartışıldığının biricik örneği...

ABD'nin Anadolu'ya gönderdiği Tümgeneral James G. Harbord başkanlığındaki heyetle (Nutuk, 1934/I-123, 1938/123, 1989/115) Sivas'ta ilişki sonucunda tartışmanın yoğunlaşması üzerine, Amerikan mandacılığıyla ilgili olarak, "Kanaatime göre bu da ancak, tarafsızlığı malum olan Amerika'nın yardımını kabulle kabil olabilir" (Orbay, age, cilt 1 sayfa 257) şeklinde öneride (kabul ediliyor, M. Kemal, Nutuk'ta bu tartışmaya değiniyor, 1934/I-82, 1938/82 ve 1989/77) bulunduğunu belirten Rauf Bey, bunun üzerine M. Kemal'in tasvibiyle Amerikan Kongresi'ne gönderilmek üzere, mektup hazırlandığını, Sivas Hey'et-i Temsiliye Reisi M. Kemal, Reis Vekili sıfatıyla kendisinin, İkinci Reis Vekili Ali Fuat Paşanın babası İsmail Fazıl Paşa'nın imzaladığına dikkat çekiyor (Orbay, age, cilt 1, sayfa 258-259). H. Rauf, ABD heyetinin, temaslarını ve M. Kemal ile yapılan görüşmeyi, Sivas'ta 'Amerikan devletinin müzaherati' yani ABD mandası istiyorlar şeklinde raporlaştırdığını aktarıyor (Rauf Orbay, age, cilt 1, 274-276). Heyetin konumuyla ilgili olarak da, "Ve general Harbord heyetine bu görev verilmiştir" tespiti yapan Karabekir, görevden kasıt, ABD'ye telgraf çekilerek bir heyetin gönderilmesinin istenmesi anlamında kurulan ilişki 'manda'dır ifadesini kullanıyor (Kâzım Karabekir, Paşaların Hesaplaşması, sayfa 57-58).

ABD Kongresi'ne gönderilen telgraf 9 Eylül 1919 tarihidir... (Karabekir, Paşaların Hesaplaşması, Emre Yayınları, sayfa 59-60; Bilgen, mektup olduğunu ifade ediyor, Deniz Bilgen, age, sayfa 195; Mahmut Goloğlu, Sivas Kongresi, Goloğlu Yayınları, sayfa 97).

Hey'et-i Temsili'ye Reisi M. Kemal, manda meselesiyle ilgili tartışmaları özetlediği Nutuk'ta bu telgrafın gönderilip, gönderilmediğini tam hatırlamadığını belirtiyor (1934/I-82; 1938/82 ve 1989/77). Gerek 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir (raporun ABD Kongresi zabıtlarındaki adresini gösteriyor, Paşaların Hesaplaşması, sayfa 58; Nutuk ve Karabekir'den Cevaplar, cilt 1, Emre Yayınları, sayfa 298) gerekse 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Cebesoy, (Milli Mücadele Hatıraları, Temel Yayınları, 2000, sayfa 207-208) bu telgrafın gönderildiğini aktardığı gibi; Cebesoy, telgraf metnine de yer veriyor.

ABD'nin Anadolu'ya gönderdiği Tümgeneral James G. Harbord başkanlığındaki heyetle görüşme dışında ABD'li gazeteci L. E. Browne (Ali Fuat, gazeteciyle beraber Sivas'a gittiğini açıklıyor, Bilinmeyen Hatıralar, Temel Yayınları, 2001, sayfa 360; Nutuk, 1934/I-74, 1938/74, 1989/70) Sivas'a gidiyor ve birçok oturumlara katılıyor (Deniz Bilgen, age, sayfa 147, 185).

ABD mandacılığıyla (Karabekir, M. Kemal'in Erzurum Kongresinde bir devletin yardımından bahsetmesi üzerine, bir delegenin "Bundan maksat Amerikan mandası mı?" diye bağırması üzerine sözünü değiştirdiğini yazıyor; Kâzım Karabekir, Nutuk'a Cevap, cilt 1, Emre Yayınları, sayfa 280'de) ilgili olarak dönemin tanıkları dışında sonradan yapılan bir araştırmada, şu tespit yapılıyor:

".. Milli Mücadele'nin ileri gelenleri, L. E. Browne'a, Amerikan kamuoyunu etkilemek amacı ile oldukça yakın davranmıştı." (D. Bilgen, age, sayfa 324).

1919'ların dünyasında ayrıcalıklı bir gazeteci kimliğiyle Anadolu'da dolaşan bir kişiyle kurulan ilişki, ABD kamuoyunu etkilemek şeklinde 'safça' yorumlanamaz...

Karabekir, Ali Fuat'a M. Kemal'in gönderdiği telgrafta, "Amerika müzaharatı (yardım, arkalama) hakkında Sivas'ta icabında (gerektiğinde) tevessül (başlama, girişme) olunacaktır, efendim" şeklinde durumu özetlediğini iddia ediyor ve Nutuk'ta bu telgrafa yer verilmediğine dikkat çekiyor (Karabekir, Paşaların Hesaplaşması, Emre Yayınları, sayfa 55; Karabekir, İstiklal Harbimizin Esasları, Emre Yayınları sayfa 103 ve Karabekir, Nutuk'a Cevap, cilt 1, sayfa 255; Cevap'taki ve Hesaplaşma'daki tarih 23 Ağustos, Esaslar'da ise 3 Ağustos) ifadesini kullandığını iddia ediyor (müzaharat, manda kelimesi yerine tercih ediliyor, tartışmalardan aktaran M. Goloğlu, Sivas Kongresi, Goloğlu Yayınları, sayfa 95).

Ve kongre sırasında kurulan ilişki ve yapılan görüşmeleri, yine safça şöyle yorumlamak mümkündür:

"Milli Mücadele'nin ilk yıllarında ortaya çıkan Amerika'nın mandaterliği meselesine gelince, Türk mandası meselesini, öncelikle Amerikalıların mı yoksa Milli Mücadele'ye destek veren Türklerin mi ortaya attığı belgelerden anlamak mümkün değilse de, karşılıklı olarak geliştiğini ve Milliyetçi Hareket'in ABD'ce tanınması için çaba harcadığını anlıyoruz." (Deniz Bilgen, age, sayfa 324).

Böylece neden "Sivas tutanakları tahrip edilmiştir...." (Ali Fuat Cebesoy, Siyasi Hatıralar, cilt 2, Lozan'dan Cumhuriyet'e, Temel Yayınları, 2002, sayfa 147) sorusunun yanıtını da bulmak kolaylaşıyor...

Tartışmalarda, İngiltere ve Fransa ile savaş durumu, Çarlık Rusya'nın Bolşevik Devrim'le yıkılması sonucunda uluslararası ilişkide Wilson Prensipleriyle öne çıkan ABD ile İstanbul'da başlayan ilginin Erzurum öncesinde başladığı ve Sivas'ta yoğunlaştığını görüyoruz...

ABD özelinde odaklaşan ilişki, 1919 Eylül-Ekim konjonktürü sonrasında ABD mandasını hedefleyen bir doğrultuda gelişmemiştir..

Süreç, Amasya Protokolü ve Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın toplanması sonrasında İstanbul'un zayıflaması ve Ankara'nın güçlenmesi yönünde yaşanmıştır...

1919 seçimi

Bahriye Nazırı Salih Paşa imzalı 3. Protokol'de, seçimlerin nasıl yapılacağıyla ilgili düzenlemeler sıralanıyor.

Protokolde, “**tehcir ve öldürme** meseleleriyle, millet ve memleket menfaatlerine aykırı davranan kimselerin seçimlere katılımının engellenmesi, mevcut siyasi partilerin ve Hıristiyanların katılacağı bir seçimle tüm memleketin temsilinin sağlanması” amaçlanıyor...

Osmanlı Meclis-i Mebusan, son oturumunu 21 Aralık 1918’de yaptı...

1918-1919 itibarıyla faaliyet gösteren cemiyet ve fırkalar şunlardır (Tarık Zafer Tunaya, Türkiye’de Siyasal Partiler, cilt 2, İletişim Yayınları, 2003; 44 tane parti ve dernek düzeyinde örgüte yer veriyor Tunaya):

Teceddüd Fırkası, Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası, Selamet-i Osmaniye Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti, Selamet-i Amme Heyeti, Wilson Prensipleri Cemiyeti, Radikal Avam Fırkası, Milli Türk Cemiyeti, Milli Konre, Ahali-i İktisat Fırkası, Kürdistan Teali Cemiyeti, Sosyal Demokrat Fırkası, Osmanlı Mesai Fırkası, Osmanlı Çiftçiler Fırkası, Teali-i İslâm Cemiyeti, Türkiye Sosyalist Fırkası, Lâz Tekamül-i Millî Cemiyeti, İngiliz Muhipler Cemiyeti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, Türk Teali Cemiyeti, Türk-Fransız Muhipleri Cemiyeti...

Daha öncesinde Meclis’te temsil edilen Rum, Ermeni gibi azınlıkların katılmadığı seçim, 1919’un ekim-aralık döneminde (Taha Niyazi Karaca, Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri, AKDITYK-Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004, sayfa 294) yapılır.

25 yaşını aşmış erkek olmak, vergi vermek, Türkçe bilmek, emlak sahibi olmak, kötü tanınmamak ve ceza almamak gibi seçme ve seçilme koşullarında (Taha Niyazi Karaca, age, sayfa 2) iki dereceli olarak yapılan seçimlerde **Mustafa Kemal Erzurum’dan, Hüseyin Rauf Sivas’tan, Bekir Sami Amasya’dan** Osmanlı Meclis-i Mebusan’a milletvekili olarak seçilir.

M. Kemal, İstanbul’da toplanan Meclis’in hiçbir oturumuna katılmaz, Ankara’da kalır ve Meclis’te Rauf Bey’le sürekli ilişki halinde olarak, çalışmalarını birlikte sürdürür...

12 Ocak 1920’de 168 milletvekilinden 72 tanesinin katılımıyla açılan Osmanlı Meclis-i Mebusan İstanbul’da toplanır (Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, cilt II, AKDITYK-TTK Yayınları, 1994, sayfa 321) ve çalışmalarına başlar...

Meclis, 16 Mart 1920’deki işgale kadar çalışmasını sürdürür...

23 Nisan 1920’de Ankara’da toplanan Meclis’in 403 mebusununun 88 tanesi Osmanlı Meclis-i Mebusan milletvekilidir (Türk Parlamento Tarihi, I. Dönem, 1919-1923, cilt 1, TBMM Vakfı Yayınları, 1994, sayfa 39).

Bu Meclis’te, **Misak-ı Milli’nin** 28 Ocak 1920’de yapılan oturumda kabul edildiği de tartışmalıdır (birçok kaynaktan aktaran Baskın Oran, Atatürk Milliyetçiliği, Bilgi Yayınevi, 1999 Ekim, sayfa 169-173)...

Ankara’da toplanan ve çalışmasını sürdüren Büyük Millet Meclis’inde oluşan İkinci Grubun katılmadığı ve bunun için de tasfiye olduğu koşullarda, 1923’te Haziran-Temmuz’da ikinci dönem için yapılan iki dereceli seçimde (Ahmet Demirel, 1923 Seçimleri, Tarih ve Toplum Dergisi, Aralık 1995) M. Kemal, hem Ankara ve hem de İzmir’den aday olur ve her iki ilden de milletvekili olarak seçilir (Ali. Fuat Cebesoy, Siyasî Hatıralar, Cilt 2, Temel Yayınları, 2002, sayfa 8)...

Bu Meclis, cumhuriyetin ilanının öngören yasal değişiklikleri yapar ve M. Kemal’i Cumhurbaşkanı olarak seçer...

3. Protokol dışında tarafların imzalamadan sakladığı **4. Protokol** ise toplam 11 maddeyi kapsıyor.

Ve yine imzasız saklanan **5. Protokol**'de ise Sulh Konferansı'na gidecek heyette yer alacak kurum ve kişilerin isimleri tek tek sıralanıyor.

'Tehcir'deki suçlular

"Askerin siyasetle meşgul olduğu fikrine imkân verilmemeli hatta asker siyasetle meşgul olmamalı" ifadesiyle başlayan ve 21 Ekim 1919 tarihli 1. Protokolün 4'üncü maddesi şöyledir (bu protokol, Nutuk'un 3. cildinde (1934/III-193; 1961/1.112 ve 1967/1.112; Atatürk'ün Bütün Eserleri, Kaynak Yayınları, İstanbul, Cilt 4, sayfa 339):

"Tehcir dolayısıyla suç işleyenlerin kanunen cezalandırılması adlen (hukuken) ve siyaseten elzemdir."

Protokolde, kırım ve kıtal gibi ifadeler kullanılmıyor, ama tehcirde işlenen suça dikkat çekilerek, 'suçluların cezalandırılmasından, hukuken ve siyaseten vazgeçilemez' hükmünde Sivas ile İstanbul heyetleri irade birliği yapar...

Ayrıca gizli olan ve imzalanmayan 4. Protokol'ün 3'üncü maddesinde de, "Ermeni zalimlerinin de mahkemeye verilmesi (Meclis-i Mebusan'a terk olunacaktır)" hükmüne yer veriliyor (Atatürk'ün Bütün Eserleri, cilt 4, sayfa 348).

Zaten Amasya Protokolü öncesinde Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın Kasım-Aralık 1918'de, tehcir dönemindeki hükümet üyeleriyle ilgili olarak yaptığı soruşturmanın yanı sıra pek çok ilde yargılamalar da yapılmıştır...

Bu anlamda, protokolde suç işleyenlerin cezalandırılmasına yönelik politikanın sürdürüleceği ifade ediliyor...

Sivas ve İstanbul heyetlerinin ortak kararı:

Ermenilerin yerinden-yurdundan göç ettirilmesi sırasında suç işlemiş olanların cezalandırılmasıdır...

Bu anlamda, bir-kaç yıl önce yaşanan 'kıtal' yani Ermeni sorunu da protokol kapsamında değerlendirilir...

'Tehcirde suç işleyenlerin cezalandırılması ve Ermeni zalimlerinin de mahkemeye verilmesi' kararı öncesinde yapılan görüşmeleri içeren Amasya tutanaklarında, Ermeni sorununun pek çok yönden tartışmasının yer aldığını sanıyoruz...

Son yıllarda bazı değişiklikler yapılmış olsa da, esas olarak bugün bile halen bir devlet memurunun, hizmet verirken işlediği suçtan dolayı yargılamak mümkün olmamaktadır...

Nedeni de **Memurin Muhakematı Hakkında Kanun**'dur...

Kanunun geçmişi tâ, Osmanlı dönemine uzanıyor...

İttihat ve Terakki iktidarının bir kanunudur...

Osmanlı'nın 1910'lardaki bir kanunla, yapılan tüm değişikliğe rağmen 'aynı kanun ruhunun korunarak' 2000'lerin Türkiye'sinde hukuk icra edilmesi alınan yolun boyutunu ortaya koymaktadır...

Demek ki, Osmanlı yani İttihat ve Terakki politikalarının reddedilene de var, bu kanun gibi benimsenip sürdürüleni de...

Acaba hangi yön ağırlıkta?..

Memurin Muhakematı Hakkında Kanun ile, Osmanlı kendi memuruna bir nevi dokunulmazlık zırhı yaratmıştır...

Bu kanunun gerekçesini, DSP'li eski Maliye Bakanı ve İstanbul Defterdarı Zekeriya Temizel, çarpıcı bir şekilde açıklıyor (Milliyet, 19 Ocak 2001):

“Bizde Memurin Muhakematı Hakkında Kanun, İttihat Terakki Kanunu’dur. Amacı Ermeni göçleri nedeniyle o görevleri yerine getiren memurları korumaktır. Memuru güvence altına almaktır.”

Her şey çok açık...

Tehcir kararıyla Ermenilerin sürgün edilmesi üzerine günümüzde de tartışıldığı gibi birçok devlet görevlisinin suç işleyeceği ya da işlediği düşünülerek, kelimenin tam anlamıyla bir dokunulmazlık zırhı yaratılmıştır...

Bürokrasideki zırhın gerekçesi de böylece açıklığa kavuşuyor.

Bugün de zırhlı koruma sürmüyor mu?..

‘Derin devletin’ görünen yüzü Susurluk’ta ne yapılabildi?..

Ankara’dan af

Amasya’da imzalanan 1. Protokol’de tehcirde suç işleyenlerin cezalandırılmasını ifade eden kararına rağmen, Ankara’da **23 Nisan 1920’de toplanan Meclis’in** ilk çıkardığı kanunlardan birisi de, etkin olduğu bölgede tehcirdeki konumları nedeniyle yargılanıp ceza alanların öncelikle af edilmesi, tutuklu olanların serbest bırakılması ve ailelerine maaş bağlanması olmuştur...

Büyük Millet Meclisi (BMM), Hiyaneti Vataniye Kanunu görüşmesi sırasında hem seferberlikte harbe iştirak edenlerin affı (Kastamonu Milletvekili Abdülkadir Kemalî Bey’in önerisi, BMM Zabıt Ceridesi/ kısaca BMMZC, 29 Nisan 1920 oturumu, I/1 yani devre: I ve cilt: 1, sayfa 146) ve tehcirdeki uygulamaları nedeniyle tutuklu yargılananların serbest bırakılması (Karar no: 13, BMMZC, 11 Mayıs 1920 oturumu, I/1, sayfa 271-274) gündeme geliyor...

Seferberlikle ilgili tartışma, Meclis’teki (11 Mayıs 1920) görüşmelerde sürüyorsa da, tehcirdeki uygulaması nedeniyle yargılananların serbest bırakılması teklifi kabul ediliyor...

Tehcirden tutuklu kimse kalmıyor; örtülü af sayesinde ve bu politikaya sonraki yıllarda da devam ediliyor...

Ankara’nın bu politikasıyla, süreç içerisinde Osmanlı’nın son döneminde İstanbul’da ve bir çok ilde yargılamaya yönelik politikasına son veriliyor...

Oysa aynı dönemde 6 Mayıs 1920’de **BMM Reisi M. Kemal**, 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir’in Ermenistan’a yönelik önerdiği askeri harekât planı üzerine Karabekir’e gönderdiği şifreli telgrafın üçüncü maddesinde, ‘Ermeni kıtali’ne dikkat çeker (Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimizin Esasları, Emre Yayınları, 1995, İstanbul, sayfa 241-242; K. Karabekir, İstiklâl Harbimiz, Cilt 3, Emre Yayınları, 1995, sayfa 1502-1503):

“Ermeni olayları bütün Hıristiyan âlemini aleyhimize sevk eden sebeplerin en mühimlerinden olduğuna göre, varlığı en önce tarafımızdan tasdik olunan Ermeni hükümetini ordumuzun kuvvetiyle mahvetmek ve bittabî yeniden bir **Ermeni kıtali** (yok edilmesi) demek olan bu harekete bizim tarafımızdan sebep

olmak, az çok lehimize bir cereyan getiren hareketi de geçici olarak fesh ve bilhassa Amerika efkar-ı umumiyesini (kamuoyu) aleyhimize ayaklandırır ve sevk ettirir.”

M. Kemal, bir yıl öncesinde 1919 yılı eylül ayında da benzer düşünceyi ifade etmiştir.

M. Kemal ile birlikte Anadolu'da mücadeleye katılan H. Rauf, anılarında, Sivas'ta ABD Tahkik Heyeti ile yapılan görüşmeyle ilgili olarak ABD heyetinin hazırladığı rapora da yer veriyor ve rapordan M.

Kemal'in, "...Türklerin, kendi ahalisinden **800 bin kişiyi** katletmekten sorumlu tutulduğunun iddia edildiğini söyledi... Ermeni kıtâlini o da takbih (kınamak) ediyordu... Ermenilerin katledilip sürülmelerinin ise **hükümeti ele geçiren küçük bir komitenin eseri** olduğunu söyledi..." değerlendirmesini aktarıyor. (Rauf Orbay, age, Cilt 1, sayfa 276).

Süreç, bu yapılan değerlendirmeye uygun politikaların tatbiki şekilde yaşanmaz...

“Kırımı herkes lanetledi”

İttihat ve Terakki'nin üçlü lider kadrosu **Talat, Enver ve Cemal paşaların** ve diğer bazı yöneticilerle birlikte Alman denizaltısıyla 1918'de 2-3 Kasım gecesi kaçması sonrasında Osmanlı Meclis-i Mebusan'da, hem Birinci Dünya Savaşı'na giriş, hem de tehcirde suç işleyenlerle ilgili başlatılan soruşturma kapsamında, Sadrazam Said Halim Paşa'dan Maliye Nazırı Cavid Bey'e, Şeyhülislam Hayri Efendi'ye (Ürgüplü) kadar pek çok nazır, 1918'de 6 Kasım'dan 19 Aralık'a kadar ifade verir (Said Halim Paşa ve M. Talat Paşa Kabineleri Âzalarının **Divân-ı Âliye Sevkleri** Hakkında Beşinci Şubece İcrâ Kılınan Tahkikat, zabıt ceridesi için Meclis-i Mebusan Encümen Mazbataları, 1918, cilt 1, sayfa 75-260, bundan sonra Tutanak, age; İttihat-Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması, Temel Yayınları, İstanbul, 1998, bundan sonra İ-T Yargılanması).

Osmanlı Meclis-i Mebusan'da **9 Kasım 1918**'de yapılan oturumda **Sadrazam Halim Paşa**'yla ilgili soruşturma tutanağından:

Reis: **Tehcir** meselesidir.

Said Halim Paşa: Evet bu mesele tehcir meselesidir.

Başkumandan vekili, ordu kumandanları, Ermenilerin bulunduğu mıntıkada ordu için tehlike mevcut olacağını söylediler ve bunları başka yere nakl edelim dediler.

Fakat, '**nakl ediniz**' demekle '**öldürünüz**' manası çıkmaz ki... Bunun tatbikatı fena olmuş... (Tutanak, age, sayfa 87; İ-T Yargılanması, sayfa 82).

Said Halim Paşa, aynı soruşturmada Almanya ile savaşa girilmesi konusunda da şunları ifade ediyor:

Reis: Demek ki efendim, harbin sebepsiz başladığını zat-ı âlileriniz de tasdik ediyorsunuz?

Said Halim Paşa: Şüphe yok efendim, bu **harb sebepsiz ve vakitsiz** olmuştur (Tutanak, age, sayfa 80; İ-T Yargılanması, sayfa 64).

Tehcirde işlenen suçlarla ilgili **Divân-ı Harb-i Örfi Mahkemesinde** 28 Nisan 1919'da başlayan dava bitmeden tutuklu olan İttihatçılar, 19 Mayıs 1919'da işgal güçleri tarafından Malta'ya sürülür...

Mecliste soruşturma kapsamında ifade verenlerle birlikte Divân-ı Harb-i Örfi Mahkemesinde, yargılananlardan birisi de **Ziya Bey'dir (Gökalp)**.

Ziya Bey, Divan-ı Harb-i Örfi'de yargılanmasında 4 Mayıs 1919'da yapılan sorgulamasında, İttihat ve Terakki'nin evrakları hakkında şu bilgiyi veriyor:

Reis: Bu gibi mühim evrakların Dr. Nazım Bey tarafından kaçırılmış olduğu söyleniyor. Doğru mu?.

Ziya Bey: Bendeniz katib-i umumilikten haber aldım ki, **Dr. Nazım Bey cemiyetin tarihine ait evraki istemiş**, onları Avrupa'dan getirdim, muhafaza edeceğiz demiş, o da peki al demiş. Bunu sonra Mithat Şükrü Bey'den haber aldım... Evrakların bu suretle götürüldüğünü sonradan öğrendim. (İ-T Yargılanması, sayfa 567).

6 Mayıs 1919'da yapılan 3. duruşmada ise Ziya Bey, genel merkezin Ermeni kırımından geç haber aldığını, bu **kırımı herkesin lanetlediğini** ifade eder (dönemin gazeteleri İleri, Hadisat, Sabah, İkdam, İstiklal'den aktaran Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, cilt. 1, Atatürk KDTYK-TTK Yayınları, 1993, s. 226).

17 Mayıs 1919 tarihli celsede, Ziya Bey (Gökalp), bugün de resmi olarak kabul ediliyor gibi görünen "Türkiye'de Ermeni katliamı değil, bir **Türk-Ermeni mukatelesi** (birbirini öldürme, vuruşma, öldürme, kıtal) olmuştur. Bizi arkadan vurdular, biz de vurduk" şeklinde savunmasını yapmıştır (İ-T Yargılanması, sayfa 41).

Resmi ideoloji tarafından da, 'mukatele' tezi kabul görür 'gibi' olur; gibi, çünkü bugünlerde resmi olarak aslında Türklere soykırım yapıldığı iddiası (TTK Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, Milliyet, 19 Aralık 2004; Devlet Arşivleri Genel Müdürü Doç. Dr. Yusuf Sarıncay, Akşam, 18 Nisan 2005) öne sürülmektedir...

Ve iddianamedeki **İDDİA**:

"... Ermenilerin tehciri sırasında...

...yapılmakta olan faciaların mevzuu, münferit vakalardan ibaret olmayıp, isimleri zikredilen kişilerden mürekkep **bir merkezin kuvvetleri** tarafından tertip olunan ve icraatının şifahi ve hâfi emir ve talimatlar vermek suretiyle yaptırılması ve idare edilmesi şeklindedir ki..." (İ-T Yargılanması, sayfa 515).

Tehcir sırasındaki uygulamaları nedeniyle Dersaadet Divanı Harbi tarafından yargılanıp, 10 Nisan 1919'da idam edilen **Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey**'in ve 8 Ağustos 1919'da idam edilen **Urfa Mutasarrıfı Nusrat Bey**'in, itibarı iade edilerek, ailesine maaş bağlandı...

Meclis'te yapılan görüşmelerde vatani hizmet tertibinden, Urfa Mutasarrıfı sabıkı Nusrat Bey'in eşine ve üç çocuğuna (Teklifte BMM Reisi M. Kemal'in, Sıhhiye Vekili Dr. Adnan'ın, Maarif Vekili Dr. Rıza Beyin (Nur) ve Erkânı Harbiye Umumiye Reisi İsmet'in (İnönü) de imzası var; BMMZC, I/7, 25 Aralık 1920'de görüşme, Kanun no: 80, sayfa 6-27) ve Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'in eşine ve üç çocuğuna (BMMZC, I/23, 14 Ekim 1922'de görüşme, Kanun no: 271, sayfa 404-417; kanunda Kemal Bey için '**şehidi milli**' tanımı yapılıyor) maaş bağlanmasını sağlayan kanunlar kabul edildi (Kanun no: 80, Resmi Gazete yayımı: 10-11 Nisan 1921; Kanun no: 271 RG'de yayımlanmadı, referans Türk Parlamento Tarihi, TBMM 1. dönem/1919-1923, cilt 1, sayfa 789 ve 806).

1926'daki 'metrûk emvali' gayrimenkuller

Ankara'nın tehcir nedeniyle yargılanana ve tutuklanana yönelik politikası, sadece afla sınırlı kalınmaz... İtibarı iade ve ailelere yardım politikasına devam edilir...

'**Sahipsiz kalan menkul ve gayri menkulün**' idaresi hakkında Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın 8 Kanunusani 1336 tarihli kararname (ki kararname, daha sonra 284 no'lu kararla kaldırılmıştır; BMMZC,

I/23, 14 Eylül 1922 oturumu, sayfa 49)ve 20 Nisan 1338'de kabul edilen 224 no'lu 7 maddelik kanunla (BMMZC, I/19, 20 Nisan 1922 oturumu, sayfa 303-321) bir düzenlemeye gidilmiştir...

Ve...

İzmir Suikastı Davası (26 Haziran 1926) öncesinde TBMM'de kabul edilen dört maddelik '**Ermeni suikast komiteleri tarafından şehit edilen veya bu uğurda suveri muhtelifle ile düçarı gadrolan ricalin ailelerine verilecek emlâk ve arazi veya tazminat hakkında kanun**'da (Kanun no: 882, TBMMZC, II/25, 29 Mayıs 1926 sayfa 601-605 ve 193 no'lu encümen raporu 29 Mayıs oturumu ekinde sayfa 132-135; 30 Mayıs 1926, sayfa 645-646; 31 Mayıs 1926, sayfa 728-729), '*şehid edilen rical, Talât Paşa, Cemal Paşa, Cemal Azmi Paşa, Bahattin Şakir Bey, Cemal Paşanın Yaveri Süreyya Bey, Cemal Paşanın Yaveri Nusrat Bey ve Sait Halim Paşa ile Kürt Mustafa'nın riyaset ettiği Divanı Harp kararıyla idam edilen, Muş Mutasarrıfı Servet Bey, Urfa Mutasarrıfı Nusrat Bey, Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey, firar ve intihar eden Doktor Reşit Bey ve Erzincanlı Hafız Abdullah Efendî'nin ailelerine 20 bin liraya kadar kıymette arazi verilmesi* kararlaştırılır.

Kanunda 1. Madde : Ermeni suikast komiteleri tarafından şehit edilen veya bu uğurda süveri muhtelifede ifnayı hayat eden merbut cetvelde isimleri muharrer ricalden her birinin nafakası üzerine vacip iken, terkettiği efradı ailesi mecmuuna, İcra Vekilleri heyeti kararıyla 20 bin liraya kadar kıymette Ermenilerden metrük (bırakılmış, terk edilmiş) emvali (mallar) gayrimenkule mütesaviyen (eşit olarak) taksim edilerek temlik ve efradı aileden her birine hissesine isabet eden miktar için meccanen tapu senedi ita olunur. İşbu suretle verilecek emvali gayrimenkule on sene müddetle satılamaz.

Yıl 1926...

Demek, Ermenilere ait gayrimenkulle ilgili resmi bir liste vardı ki, böyle bir kanun çıkarılıp, yürürlüğe konabiliyor...

Peki bu listeli-kayıtlı gayrimenkuller ne oldu?...

Peki bu gayrimenkullerin sahiplerine ne oldu?..

Ve devamında...

İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidarının, Ermenilerin, Anadolu'da yaşadığı hemen hemen tüm illerden yaptığı sürgünden (Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, 1915-1920, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995, sayfa 9), '**tüm Türkler sorumlu değildir, münferit hadiseler olmuştur**' resmi söylemiyle, İttihat ve Terakki'nin kırım politikası öncelikle maskelenmiştir...

Ardından İttihatçı Türçülük politikası ve Türk-İslam senteziyle, maskeleyenin de ötesine geçilmiş ve bizzat konunun araştırılması ve tartışılması fiilen bastırılmıştır...

Bunun son örneği de, Boğaziçi Üniversitesi'nde 61 akademisyen-araştırmacının katılımıyla 25 Mayıs 2005'te yapılacak bir konferans bile, resmi olarak terörize edilerek engellenmiştir...

Kaç 10 yıldır resmi söylemin tek kale yaptığı konferanslar sonrasında, bir konferans girişimi bile resmi ideolojiyi sarsmıştır...

1916 yılında yayımlanan ve bilinen adıyla **Mavi Kitap**'a, 2005 yılında Meclis düzeyinde CHP-AKP'nin ortak çıkışı, resmi ideolojinin durumunu ne denli 'savunma' ve 'bastırma' hattında olduğunun bir başka ifadesidir...

Öyle ki, elçi emeklisi ve CHP'li Şükrü Elekdağ'ın girişimiyle hazırlanıp, TBMM'den Britanya'nın Avam ve Lordlar kamaralarına gönderilen resmi Türk tezlerini içeren mektubun intihal olduğu iddiası (Radikal, 16 Mayıs 2005) yani ABD'li tarihçi Prof. Dr. Justine McCarthy'dan alıntılarla dolu olması, resmi düzeydeki üretkenliğin ve bilgesel donanımın en somut ifadesidir...

Neredeyse bu denli noktaya ve virgüle kadar uzanan bir çakışmanın olmasını sadece bir tesadüf olarak nitelendirmenin, iyi niyetten öte bir anlamı yoktur...

Evet, kırımdan 'tüm Türkler' sorumlu değildir; çünkü iktidara hakim olup, politikayı belirleyip ve uygulayan 'tüm Türkler' değildir...

1913'teki askeri darbeyle iktidara egemen olan ve tüm devlet politikasını belirleyip uygulamada tek söz sahibi olan, İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir; çünkü iktidardır...

Osmanlı'yı Birinci Dünya Savaşı'na sokan İttihat ve Terakki iktidardır...

Ermenilere yönelik tehcir kararını alan ve uygulayan da İttihat ve Terakki iktidardır...

Bu anlamda, Osmanlı'yı Almanların peşinde ve komutasında Birinci Dünya Savaşı'na sokan 'tüm Türkler' olmadığı gibi, yine Ermeni sürgününden ve kırımından 'tüm Türkler' sorumlu değildir...

Çünkü Osmanlı'nın iktidarı İttihat ve Terakki'nin elindedir; sosyal, siyasal ve ekonomik politikaları belirleyip uygulayan O'dur...

Sorumlu olan İttihat ve Terakki iktidarı ve onun Teşkilat-ı Mahsusa'sıdır...

Ve onun Türkçülük politikasıdır...

Biliyoruz ki, İkinci Dünya Savaşı'nda 50 milyon insanın katlinden ve Yahudi Soykırımından sorumlu olan 'tüm Almanlar' değildir...

Suçlu olan Almanya'da iktidardaki faşist Nazi Partisi ve onun lideri Hitler'dir...

Gerçi İttihat ve Terakki'nin iktidar dönemi, faşizmin 'tam' da sosyo-ekonomik koşullarıyla çakışmıyor, amma...

İttihatçı Türkçülük zihniyetinin hakimiyeti hep süre geldi...

Başbakan iken, Kürt sorununa karşı bildik şiddet politikasını köylerden sürgün etmeye, faili meçhul ölümlere ve kayıplara kadar yaygınlaştırarak sürdüren DYP lideri Tansu Çiller, hükümette olmadığı bir dönemde bile aynı terör politikasını önermekten geri kalmadı.

Eskişehir Sanayi Odası tarafından düzenlenen teknoloji ödül törenlerine katılan Çiller, teknolojiyi es geçip, Amerika'da 'Ermeni soykırımı' tartışmalarına değinerek, İncirlik'in kapatılmasını önerip (kendisi Başbakanken kapatmış gibi), "Bugün ülkemizde 30 bin Ermeni vatandaşı var. Bakın ben demiyorum Türk vatandaşı. Türk vatandaşı ise, vatandaşlık hakkı vardır. Ama Ermeni vatandaşları var, 30 bin. Bunlar iş adamı, Türkiye'de gelip iş yapıyorlar. Ya bunları seferber edip Ermenistan'a yollayalım veyahut da bunları sınır dışı edelim, onlar uğraşsın biraz. Yani bunun gibi birçok çözüm var" şeklinde devam etti (Anadolu Ajansı, 6 Ekim 2000; AA'dan aktaran ntvmsnbc 7 Ekim 2000).

1910'lardan 1990'lara...

Zihniyet aynı...

Bir de bugünlerde Türkiye'nin Ermenistan sınır kapısı açılsın mı, açılmasın mı tartışmasında "açılmasın, Karabağ sorununda Azerbaycan'a destek olmalıyız" diyenlere soruyorum.

Ermenistan petrolünü hangi ülkeden satın alıyor?..

Rusya'dan mı?..

Azerbaycan'dan mı?..

'Rusya değil' hatırlatması yeterli mi?..

Bu halde yapılan, neyin milli politikasıdır?..

Azerbaycan bile 'toprağımı işgal etti' dediği sorunlu komşusu Ermenistan'la ticari ilişki kurabiliyorsa, Türkiye benzer politikayı neden uygulamaz ya da niye uygulayamaz?..

Sansürlü özetleme

Ve gelelim Amasya Protokolü'nde ele alınan bir diğer önemli konuya...

Bu konu, Kürt Sorunu olup, 2. Protokol'de inceleniyor... (İsmail Göldaş'ın 'Amasya Protokolleri'nde Kürtler' araştırmasında konu geniş olarak analiz ediliyor, Ülkede Özgür Gündem, 2-4 Aralık 2004). 22 Ekim 1919'da imzalanan Amasya 2. Protokolü'nün, Nutuk'taki, Atatürk'ün Bütün Eserleri'ndeki (cilt 4) ve Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk'teki metin, madde madde karşılaştırıldığında, esas olarak çakışıyor...

Bir tanesi hariç...

O da, protokolün Kürt sorunuyla ilgili 1. maddesi...

Uzun görüşmeler sonunda imzalandığına ve özet olarak aktarıldığına dikkat çekilen **Nutuk**'ta yer alan protokolün 1'inci maddesini (1934/I-174, 1938/174, 1989/163) aynen aktarıyorum:

"1- Beyannamenin birinci maddesinde, tasavvur ve kabul olunan hududun en asgari bir talep olmak üzere temini istihsalı lüzumu müştereken kabul edildi.

Kürtlerin istiklâli (bağımsızlığı) maksadı zahirisi (görünüşteki, görünürdeki) altında yapılmakta olan tezvîratın (süslü yalan söyleme, ara bozma) önüne geçmek hususu tensip (münasip görme, uygun bulma) edildi..."

Yabancılar tarafından kışkırtıldığı ve kandırılmış oldukları tespiti yapılmış olacak ki, **'Kürtlerin bağımsızlığı'** maksadıyla yapılmakta olan propogandanın önüne geçmek, Ankara ve İstanbul heyeti tarafından ortak tavır olarak belirleniyor; bu kadar...

Oysa, söz konusu protokolün 1'inci maddesi **Atatürk'ün Bütün Eserleri'**nde ise aynen şöyle yer alıyor (Atatürk'ün Bütün Eserleri, Kaynak Yayınları, İstanbul, Cilt 4, sayfa 341, umarım bu da doğrudur dileğinde bulunarak aktarıyorum):

"1- Beyannamenin birinci maddesinde Osmanlı Devleti'nin tasavvur ve kabul edilen sınırı Türk ve Kürtlerle meskûn olan araziyi ihtiva eylediği ve Kürtlerin Osmanlı camiasından ayrılması imkansızlığı izah edildikten sonra bu sınırın en asgari bir talep olmak üzere elde edilmesinin temini lüzumu ortaklaşa kabul edildi.

Bununla beraber Kürtlerin serbestçe gelişmelerini temin edecek vech (yüz, çehre; alın, cephe; tarz. üslup; sebep vesile) ve surette geleneksel ve toplumsal hukukumuzca müsaadelere (izin, ruhsat; uygunluk; yardım) mazhar (kavuşmuş, erişen) olmaları dahi desteklemek ve yabancılar tarafından Kürtlerin bağımsızlığı zahiri (görünüşteki, görünürdeki) maksadı altında yapılmakta olan tezvîratın (süslü yalan söyleme, ara bozma) önüne geçmek için de bu hususun şimdiden Kürtlerce malum olması hususu münasip görüldü..."

Ve **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk**'te aynı protokolün 1. maddesi Osmanlıca ağırlıklı olarak aynen şöyle aktarılıyor (Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk/1916-1922, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, sayfa 99):

“1- Beyânnâmenin birinci mâddesinde Devlet-i Osmaniye'nin tasavvur ve kabul edilen hudûdu Türk ve Kürtlerle meskûn olan arâziyi ihtivâ eylediği ve Kürdlerin câm'a-i Osmaniye'de ayrılması imkânsızlığı îzâh edildikten sonra bu hudûdun en asgarî bir talep olmak üzere te'mîn-i' istihsâli lüzûmu müştereken kabul edildi.

Ma'a-hâzâ (bununla beraber, böyle olmakla birlikte, mamafih) **Kürdlerin serbestî-i inkişâflarını** (gelişme, açığa çıkma) **te'mîn edecek vech** (yüz, çehre; alın, cephe; tarz. üslup; sebep vesile) **ve sûretde hukûk-ı ırkiye ve ictimâ'iyeye** (sosyal) **mazhar-ı** (kavuşmuş, erişen) **müsa'adât olmaları dahi tervîc** (kabul etme; yaptırma, geçirme; destekleme, tutma) **ve ecânib** (ecnebler, yabancılar) **tarafından Kürdlerin istiklâli maksad-ı zâhirîsi** (görünüştaki, görünürdeki) **altında yapılmakta olan tezvîratın** (süslü yalan söyleme, ara bozma) **önüne geçmek için de bu husûsun şimdiden Kürdlerce ma'lûm olması husûsu tensîb edildi...**

Faik Reşit Unat'ın tarihi vesikalardaki günümüz Türkçe'sine çevrilen metni ise, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü metninin benzeri (Faik Reşit Unat, Amasya Protokolleri, Tarih Vesikaları, Yeni Seri, cilt 1, Mart 1961, sayfa 361'den aktaran Naci Kutlay, 21. Yüzyıla Giren Kürtler, Pêrî Yayınları, temmuz 2002, sayfa 82).

Faik Reşit Unat'ın bu vesika çeviri kitabını, Beyazıt Kütüphanesi'nde buldum (Anadolu ve Rumeli MHC Vesikaları, no: O.47585/1 ve 5) ve baktığımda, 1. Protokol vardı, amma 2. Protokol ve diğerlerinin bulunduğu kısım kopartılmıştı, yoktu...

Protokolün Nutuk'taki ile Atatürk'ün Bütün Eserleri'ndeki ve Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk'teki metin arasındaki farklılık gayet net olarak görülebiliyor..

Hangisi doğru?..

Söz konusu madde metnini karşılaştırıyorum:

1- 2. Protokolün 1'inci maddesinin birinci cümlesi aktarılırken, Türk ve Kürt birliği görmezden geliniyor... Nutuk'taki metinde, Kürtlerin adı dahi anılmıyor, Türklerin de...

2- Ve 2. Protokoldeki 1'inci maddenin ikinci paragrafındaki birleşik ikinci cümlesinin birinci hükmü yani 'Kürtlerin serbestçe gelişmesini desteklemek' yok sayılıyor, Nutuk'taki özetlemede...

Acaba protokolün 1. maddesi, Nutuk'un 1927 yılında yapılan Osmanlıca birinci baskısında bu şekilde özetlenmiş şekilde mi, yer alıyor?...

Böyle özetlenmişse '**resmi irade birliği**' var demektir...

Yok Osmanlıca baskıda protokolün aslı aynen yer aldığı halde, Nutuk'un sonraki (Nutuk'un latif harfli Türkçe ile birinci baskısı M. Kemal sağken 1934'te yapılmıştır ve ikincisi 1938'de) baskısında ilgili kısım böyle özetlendiyse, bu daha vahimdir...

Vahimdir; çünkü, özetlenirken protokolün hem Türk ve Kürt birliğini öngören ifadesi hem de Kürtlerin serbestçe gelişmesinin desteklenmesi görmezden gelinmesiyle sansürlenmiş ve Kürtlerin de yok sayılmış olduğu anlaşılıyor...

Resmi madalyonun bir yüzünde 'yok sayma' ve diğerinde 'birlik-bütünlük'...

Cumhuriyet tercihi

Kürt sorunu, o zamanki adıyla Büyük Millet Meclisi (BMM) gündemine birçok kez geldi ve tartışıldı, politikalar da süre geldi...

Soruna yönelik çözüm, iller düzeyinde federal yapıydı...

BMM'nin 1920'nin son aylarından itibaren gündemine aldığı ve Ocak 1921'de kabul ettiği anayasa; Ankara'nın ilk anayasadır...

21 Anayasası'nın 1. maddesinde "**Hakimiyet bilâ kaydü şart milletindir**" denilerek, aslında cumhuriyet kurulmuş ve ilan edilmiştir...

23 maddeden ibaret olan 1921 Anayasası'nda (10-12 maddeleri) vilayet şuraları somutunda federalist sistem öngörülür...

Buna göre, iç ve dış siyaset, şer'i, adli, askeri işler ve uluslararası iktisadi ilişkiler dışında kalan vakıf, medrese, eğitim, sağlık, iktisat, tarım, bayındırlık ve sosyal yardım işlerinin düzenlenmesi ve yönetimi '**vilâyat şûralarının salâhiyeti**' dahilindedir.

Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal de, Kürt sorununun çözümü amacıyla bu maddeyi referans kabul eden öneride bulunur...

M. Kemal imzalı, '**Kürdistan hakkında Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyetinin Elcezire Cephesi Kumandanlığına Talimatı**' girişiyile başlayan Kürt sorununa çözüm öneren paket, 5 maddeden oluşuyor (BMM Gizli Celse Zabıtları, 22 Temmuz 1922 oturumu, cilt 3, İş Bankası Yayınları, sayfa 550-551).

Öneriyle kalınır...

M. Kemal'in 15-18 Ocak 1923'te gazetecilerle görüşmesi sırasında, 21 Anayasası'nın öngördüğü sistem, Kürt sorunu tartışması özelinde şöyle değerlendiriliyor (M. Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları-1923, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1993, sayfa 105, aktaran Baskın Oran, Atatürk Milliyetçiliği, Bilgi Yayınevi, 1999, sayfa 213'de dipnot 347; Baskın Oran, kitabın öncekilerden farklı olarak sansürlü olarak basıldığına dikkat çekiyor, demek ki sansürlü de basılmış):

"Binaenaleyh, başlıbaşına bir Kürtlük tasavvur etmekten ise, bizim Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (21 Anayasası'nı kastediyor) mucibince zaten bir nevi mahalli muhtariyetler teşekkül edecektir. O halde hangi **livanın ahalisi Kürt ise onlar kendi kendilerini muhtar olarak idare edeceklerdir**. Bundan başka, Türkiye'nin halkı mevzuubahs olurken, onları da beraber ifade lazımdır. İfade olunmadıkları zaman, bundan kendilerine ait mesele ihdas etmeleri daima variddir."

Türk Tarih Kurumu'nun 1996'da yayımladığı 'Gazi Mustafa Kemal'in Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları'nda bu alıntıyı bulmak mümkün değildir...

Neden diye sormaya gerek var mı?..

Ve 1923'e gelindiğinde 23 maddelik 1921 Anayasası'nın 6 maddesi değiştirilir ve bunlardan 3 tanesi de, federalist sistemi öngören 10-12 maddeleri olup, vilayet şuraları sistemi tümünden Anayasa'dan çıkarılır.

İller düzeyinde federalist sistemi öngören 11'inci madde, "Türkiye Reiscumhuru Devletin Reisidir. Bu sıfatla lûzum gördükçe Meclise ve Heyeti Vekileye riyaset eder" şeklinde değiştirilir.

Böylece cumhuriyet, demokrasiye tercih edilir...

Sonuç yerine

1920'ler sistemin, kurum ve kurallarıyla tamamlama ve yapılanma dönemi...

'Homojenleştirme' amacıyla, 'Vatandaş Türkçe konuş'tan sürgüne, Tunçeli Kanunu'na, Varlık Vergisi'ne ve 6-7 Eylül Yağması'na, köy-kent adlarını değiştirmeye kadar bir dizi özde İttihatçı Türkçülük politikasına devam edilir...

Ve 1930'lar, özellikle Amasya'da kader birliği yapılacağı kayda geçirilen Kürtlere yönelik politikalarda ciddi yoğunlaşmanın yaşandığı yıllardır...

Öz itibarıyla bir demografik mühendislik projesi olan, '**dilde, kanda ve kültürde**' birliği esas alan (Kanun no: 2510, TBMM'de 14 Haziran 1934'te kabul edildi; Madde 11, böylesi bir birliği amaçlayan düzenlemeyi içeriyor; TBMM İskan Kanunu Layihâsı Muvakkat Encümeni'nin 2 Mayıs 1932 tarihli 189 no'lu raporunun eki, 27 Mayıs 1934, sayfa 11) ve kanun metninde '**Türk ırkı**' tanımına yer veren **İskan Kânunu** (Madde 2'de **Türkiye iskan bakımından 3 mıntıkeya ayrılıyor**, 1 no'lu mıntıklar: Türk kültürü nüfusunun tekasüfü (sıklaşma, yoğunlaşma) istenilen yerler, 2 no'lu mıntıklar: Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskanına ayrılan yerler, 3 no'lu mıntıklar: Yer, sıhhat, kültür, siyaset ve askerlik sebebiyle boşaltılması istenilen ve iskan ve ikamet yasak edilen yerler; Madde 7-A: Türk ırkından olup... B: Türk ırkından olmayanlar... Madde 11-A: Ana dili Türkçe olmıyanlardan... B: Türk kültürüne bağlı olmıyanlar...), 21 Haziran 1934'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girer...

Bir diğer demografik mühendislik projesi de **Tunçeli** (aynen böyle) **Kanunu**...

Tunçeli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun (Kanun no: 2884) 2 Ocak 1936'da Resmi Gazete'de ve ardından da Tunçeli Vilayeti Kurulmasını Sağlayan Kanun (Kanun no: 2885) da 4 Ocak 1936'da Resmi Gazete'de yayımlanır ve yürürlüğe girer...

Tunçeli vilayeti resmen kurulmadan, Tunçeli Müfettişliği icra ediliyor...

Hangi hukuka uyar?..

Tunçeli Vilayeti İdaresi yasasına göre vali, ilin yönetiminde ve görev yapan memurlar üzerinde Bakanlar yetkisinde (madde.2) olup, idam cezasının infazına karar verebilmek yetkisine (madde.33) de sahiptir...

Sosyolog Dr. İsmail Beşikçi, Mecburi İskan Kanunu ile Tunçeli Kanunu'nu, Meclis'te görüşmeleriyle birlikte uygulama sonuçlarını değerlendirdiği iki çalışmasında, resmi ideolojinin 1930'lu yıllardaki politikalarını analiz etmiş, bugüne yönelik çıkartmalarda bulunmuştur...

Dördüncü Umûmi Müfettiş ve Tunçeli Vali ve Kumandanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan (Dördüncü Umûmi Müfettiş'likle ilgili Cemil Koçak, Umûmi Müfettişlikler-1927-1952, İletişim Yayınları, 2003, İstanbul, sayfa 215-258) konuşmasında, mıntıkasında Türk kültürünü kuvvetlendirmekten, yörede konuşulan dili **dağ Türkçesi** olarak tanımlamaya, Türk kültürünü aşılarmaya kadar değerlendirme yapar (Koçak, age, sayfa 253-256) ve buna uygun olarak da görevini icra eyler...

Resmi kayıt '...Dağ Türkü'dür...

Hatta o güne göre, bugün bir 'Dağ Türkü!' Irak Cumhurbaşkanı...

Ve...

1990'larda Dağ Türkü'nün aslında Kürt olduğu anlaşıldı...

1920'lerden ve 1930'lardan bugüne...

'Vatandaş Türkçe konuş' kampanyasından hem insan adları hem de köy ve kent adları nasibini alır... Asırlara direnen tarihi köy ve kentlerin adları bir bir değiştirilir...

Dili ve mekân adlarını Türkçeleştirme kampanyasının bir parçası olarak gerek şirket gerekse köy-kent adlarının değiştirilmesiyle ilgili politikanın geçmişi 1920'li yıllara kadar uzanıyor...

Bu politika, 1960 darbesi sonrasında hazırlanan ve 1924 Anayasası'na göre demokrasi ve özgürlükleri genişlettiği iddia edilen 1961 Anayasası koşullarında yoğunlaştırılmıştır...

7267 no'lu kanun gereğince İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü'ne bağlı Yabancı Adlar Değiştirme Komisyonu tarafından incelenerek Türkçe adlarla **12.000 (yani tam 12 bin) köyün** adı değiştirilmiştir (İçişleri Bakanlığı, Köylerimiz, 1968).

1927'de 39 .901 olan köy sayısı, 1950'de 33.305, 1965'te 34.740, 1975'te 35.228 ve 1985'te 35.151 oldu (Devlet İstatistik Enstitüsü, İstatistik Göstergeler, 1923-1998, sayfa 4).

1965 yılı dikkate alınacak olursa, İçişleri Bakanlığı verisine göre, köy isimlerinin yüzde 34,5 değişmiştir. Bu değişiklik, 1923'ten Mayıs 1968'e kadar olan tüm köy isimlerini kapsamıyor.

Çünkü 5.442 no'lu İller İdaresi Kanunu, 7.267 no'lu kanunla 21 Mayıs 1959 tarihinde değiştirilmiştir. Bu halde, Mayıs 1959-Mayıs 1968 tarihleri arasında 9 yılda tam 12 bin köyün 'eski adı' silinmiştir...

9 yılda, toplam köyün yüzde 34,5'inin adı değiştirilmiştir...

İller adı Ayıntap'ın Gaziantep olması (93 no'lu kanun, Meclis'te 8 Şubat 1921'de), Dersim'in kaza haline getirilmesi (877 no'lu kanun, 29 Mayıs 1926'da), Bozok'un Yozgat olması (365 no'lu kanun 25 Haziran 1927'de), Rumkale'nin Halfeti olması (Bakanlar Kurulu kararı) gibi il ve ilçelerde kanun ya da Bakanlar Kurulu kararı gerekirken, yasayla, köy adlarının değişimini daha kolay yapmayı sağlayan bir sistem öngörülmüştür...

İl-ilçe- köyün eski adı/yeni adı olarak birkaç örnek:

Kars-ArpaçayAni/Ocaklı; Tunceli-Mazgirt-Akkilise, Sökücek; Trabzon-Akçabat-Cera/Çamlıdere; Tokat-Zile-Araplar/Alayurt; Trabzon-Of-İstavri/Yemişalan; Diyarbakır-Çüngüş-Karakilise/Karakaya; van-Erçiş-Kızılkilise/Sabanbüken; Tunceli-Hozat-Kilise/Yenidoğu; Hakkâri-Uludere-Mijin/Akduman; Mardin-İdil-Nijmijok/Ozan; Gümüşhane-Bayburt-Rumeli/Heybetepe; Malatya-Arguvan-Şotik/Çobandere; Urfa-Bozova-Üçkilise/Binekli; Trabzon-Sürmene-Vadon/Koyuncular; Ağrı-Taşlıçay-Üçkilise/Taşteker; Sivas-Divriği-Vartan/Yerliçay; Amasya-Taşova-Yorsus/Çakırsu; Artvin-Hopa-Zürbuci/Yoldere gibi..

Ayrıca bu yıllarda Kıbrıs sorunu odağında 1963-1965'teki Rum sürgünü de yaşanmış ve 12 Mart darbesi sonrasında Ermeni ve Rum vakıfları yönetimindeki gayrimenkullere resmen el konulmasının yarattığı sorun, bugün de çözümlenememiştir...

Ve 1980 darbesiyle demokratikleşme sorunları daha da katmerleşmiştir...

Resmi ideolojinin 'birlik-bütünlük' ve de 'tek'lik' ekseninde İttihatçı Türkçülük politikası, koşullara göre yapılandırılarak uygulanmış gelmiştir...

Eğer 1920'ler Anadolu'sunda, Erzurum Kongresi Beyannamesi'nin Sivas Kongresi Beyannamesi'nde içeriği genişletilen 1'inci maddesinde belirtilen 'sosyal hakları ile bölgesel kurallara saygılı, özkardeşlik' ve Amasya Protokolü'nde ifade edilen politikalar, 1921 Anayasası'nın vilayet şuraları somutunda öngörülen federalist sistemle birlikte uygulanabilseydi, her halde demokratikleşmenin sorunlarını bugünkü boyutta yaşıyor olmayacaktık...

Kutu-1

Kamâlizm'in 6 Ok'u

Kemalizm olarak tanımlanan siyasi-ideoloji, aslında Kamâlizm'dir...

Programda yazıldığı biçimiyle Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP'nin) **Mayıs 1935**'te yaptığı 4'üncü Kongre'de kabul ettiği programın girişinde şu tanımlama yapılıyor:

“Partinin güttüğü bütün bu esaslar, Kamâlizm prensipleridir.”

Böylece CHP programında ilk kez bir tanımla yapılıyor, 1927 ve 1931 yıllarındaki programlarında böyle bir adlandırma yoktur.

Bu esaslarla belirtilen, 6 Ok'tur. Programın 5. maddesinde şöyle sıralanıyor:

“Cumhuriyet Halk Partisi, a- Cumhuriyetçi, b- Ulusçu, c- Halkçı, ç- Devletçi, d-Lââyık, e- Devrimcidir.”

Ve Mayıs 1935 CHP Tüzüğü'nün (Ankara, Ulus Basımevi) 2. maddesi, aynen şöyledir:

“Partinin değişmez genel başkanı, onu kuran **Kamâl Atatürk**'tür.”

Kitaplarda gördüğümüz Atatürk'ün nüfus cüzdanı örneklerinde adı, Kamâl'dir.

Atatürk'ün Anıtkabir'deki Atatürk Müzesi'nde sergilenen nüfus cüzdanında da 'Kamâl' adı bulunmaktadır. Kemal Arapça olup, Kamâl ise eski Türkçe'de 'kale' demektir. (Ahmet Yıldız, Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları, 1919-1938, İletişim Yayınları, 2001, sayfa 137, 54 no'lu dipnot).

Atatürk'ün vefatı sonrasında 1 Haziran 1939'da yapılan '5. Büyük Kurultay'da aynen yazıyorum Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) Programında, şu tanımlama yapılıyor:

“Partiye esas olan bütün bu prensipler Kemalizm yoludur.”

1943 ve 1947 yıllarında yapılan kongre sonrası parti programlarında da Kemalizm adlandırmasına yer veriliyor ve sonrası devam edip geliyor...

CHP programlarını ve Atatürk'ün beyanatlarını inceleyen Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Taha Parla, özellikle akademiya genel kabul gören yorumun aksine şu analizi yapıyor (Taha Parla, Kemalist Tek-Parti İdelojisi ve CHP'nin Altı Ok'u, Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Cilt 3, İletişim Yayınları, 1995, sayfa 321-323):

“Kemalizm, bir siyasal ideolojidir...

Bu siyasal ideolojinin çekirdeği, merkezi sloganları 6 Ok'tur...

Bu katı siyasal ideoloji, şefçi, paternalist, elitist ve vesayetçidir.

Çoğulcu, hoşgörölü, uzlaşmacı değildir; tek-particidir, muhalefete izin vermez; özde çok-partililiğe karşıdır.

Siyasal tartışmaya ve katılıma açık değildir.

Otoriter, yer yer de totaliterdir.

Para-militer, yer yer de doğrudan militaristtir.

Bir kelimeyle: Anti-demokratiktir...

Kemalizm, korporatizmin solidarist ve faşist alt-türleri arasında bir noktada durur.

Tarihsel koşullar ve bağlam, özellikle sosyal sınıflar dengesi, faşist korporatizm yönünde daha sıkı bir kurumlaşma ve düzenlemeyi gerektirmemiştir...

Kemalizm, bir kelimeyle: Sağ bir ideolojidir.”

Kutu-2

Sivas'tan ABD Meclisi'ne gönderilen telgraf

Sivas Kongresi'nden ABD'ye gönderilen telgraftan Karabekir sadece ABD Kongresi'nde zabıtlardaki yerini gösterirken, Cebesoy ise tam metnin Türkçe'sine yer veriyor ve aynen aktarıyorum (Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, Temel Yayınları, 2000, sy. 207-208):

Birleşmiş Amerika Devletleri Ayan Meclisi Reisliği'ne

Rumeli ve Anadolu'nun bütün Müslüman halkını temsil eden ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu ve Rumeli'deki bütün vilâyetlerinin temsilcilerinden mürekkep olan Sivas Milli Kongresi 4 Eylül 1919'da bir araya gelmiştir.

Gayeleri şunlardır: Memleket halkının ekseriyetinin arzularını yerine getirmek, bütün azlıkları himaye altında bulundurmak, bütün vatandaşlara can ve adalet yolundaki haklarını teminata bağlamak.

Sivas Milli Kongresi Osmanlı İmparatorluğu halkı içindeki ekseriyetin arzularını ifade eden bir karar suretini 9 Eylül 1919'da rey birliği ile kabul etmiştir. Bu kararın hâvi bulunduğu prensipleri Sivas Kongresi'nin kongre dağılmazdan evvel âzası arasında seçeceği merkez komitesinin ve imparatorluk hudutları içindeki diğer bütün tâli teşkilâtın istikbaldeki hareketlerine rehber olacaktır.

Takip edilecek siyasetle alâkalı olan bu karar mucibince **Sivas Milli Kongresi, Birleşik Amerika Devletleri Ayan Meclisi'ne şu ricada bulunmayı** bugün, yine ittifakla kararlaştırmıştır:

Azanızdan mürekkep bir komiteyi Osmanlı İmparatorluğu'nun her köşesine göndermenizi diliyoruz. Bu komite, hususi menfaat ve alâkaları olmayanlar ve bir millete hâs olan berrak görüşle, Osmanlı İmparatorluğu'nda fiili surette hüküm süren hal ve şartları tetkikten geçirmelidir. Böyle bir tetkik; Osmanlı İmparatorluğu'na ait nüfusun ve arazinin mukadderatı hakkında bir sulh muahedesi mucibince keyfi kararlar verilmesine meydan bırakılmazdan evvel yapılmalıdır.

Sivas Milli Kongresi adına

Reis: Mustafa Kemal Paşa, Reis Vekili: Hüseyin Rauf Bey, İkinci Reis Vekili: Emekli General İsmail Fazıl Paşa, Kâtip: İsmail Hami (Danişmend), Kâtip: M. Şükrü

Kutu-3

6 bin 500 mü?.. 800 bin mi?..

Ermeni sorunu tartışmasını, 'tehcir'de ölen/öldürülen Osmanlı İmparatorluğu vatandaşı Ermeni sayısı üzerinde yoğunlaştırılmak istenmesi hiç de insani değil...

Ölen/öldürülen Ermeni nüfusuyla ilgili resmi ve yarı-resmi olarak gündeme getirilen rakam, 6 bin 500'le, 800 bin arasında değişiyor...

- **Talat Paşa'nın eşi Hayriye Talat:** Namussuzlar, Paşama iftira ediyorlar, 1,5 milyon değil, **800 bin** kişiydi o Ermeniler (Murat Bardakçı'nın 1984'te Hayriye Hanımla görüşmesinden anekdotu aktaran Emin Karaca, TGC'nin Bizim Gazete, 12 Mart 2005).

- **Osmanlı Dahiliye Nazırı Komisyonu:** 1918 yılında, savaş sonrasında Osmanlı Dahiliye Nezareti bir komisyon kurdu. Bu komisyon 1919 mayısında sonuçlarını açıkladı. Bu komisyona göre Birinci Cihan Harbi'nde ölen Ermeni sayısı **800 bin** (aktaran Taner Akçam, Radikal İki, 25 Mayıs 2003 ve ntvmsnbc haber sitesinde Cem Fakir'in hazırladığı Ermeni Sorunu-1, 28 Nisan 2005).

- **Mustafa Kemal:** M. Kemal ile Anadolu'da harekete önderlik eden Rauf Orbay anılarında, Sivas'ta ABD Tahkik Heyeti ile yapılan görüşmeyle ilgili olarak ABD heyetinin hazırladığı rapora da yer veriyor ve rapordan M. Kemal'in, değerlendirmesini aktarıyor:

"...(M. Kemal'in) Türklerin, kendi ahalisinden **800 bin** kişiyi katletmekten sorumlu tutulduğunun iddia edildiğini söyledi... Ermeni kitâlini o (M. Kemal) da takbih (kınamak) ediyordu... Ermenilerin katledilip sürülmelerinin ise hükümeti ele geçiren küçük bir komitenin eseri olduğunu söyledi..." (Rauf Orbay, Cehennem Değirmeni, cilt 1, sayfa 276).

- **1928'de Genel Kurmay Yayını:** Anadolu , bu maada, Vilâyat-ı Şarkıye Müslümanlarından savaş işlemleri yüzünden veya mülteci olarak 500 bini kaybetmiştir. **800 bin** Ermeni ve 200 bin Rum da katl ve tehcir yüzünden veya amele taburlarında ölmüştür (Hikmet Bayur, Türk İnkılap Tarihi, cilt III, kısım IV, AKDITYK-TTK Yayınları, 1991, sayfa 787; Bayur, verileri 1928 yılındaki Genel Kurmay Yayınları'ndan aktarıyor; kitabın ilk cildi 1939 basılan bir 10 ciltlik seri).

- **Emekli elçi Kamuran Gürün:** Binaenaleyh hangi hesabı yaparsak yapalım Türkiye Ermenilerinin Birinci Cihan Harbi içinde her türlü sebepten zaiyat (harp halinde bir toplum olduğu için bu tabiri kullanıyoruz) miktarı **300 bini** geçmez (Kamuran Gürün, Ermeni Dosyası, Türk Tarih Kurumu, 1985, sayfa 227).

- **Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu:** Tabii ki belirttiğimiz gibi, nakil sırasında, Ermeni çetelerinin katliamına uğrayan halktan bazı grupların kabilelere bir tepki olmak üzere saldırdıkları vukubulmuş ve yaklaşık **9-10 bin** kişi katledilmiştir (Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, Ermeni Tehciri, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2004, sayfa 112).

- **Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu:** Soykırımı Ermeniler yaptı... **6.500 ve 8.500 kişi** bu şekilde katledilmiş bir rakam var. belgelerde bu görülüyor... Ermeniler 519 bin Türkü öldürdü (Zaman, 23 Aralık 2004; ntvmsnbc haber sitesinde Cem Fakir'in hazırladığı Ermeni Sorunu-1, 28 Nisan 2005; Milliyet, 19 Aralık 2004).

Devlet Arşivleri Genel Müdürü Doç Dr. Yusuf Sarıncay'ın iddiası: Anadolu'da 523 bin Türk (Türk Tarih Kurumu 519 bin, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü de 523 bin diyor; hangisi doğru?), Ermeni çeteleri tarafından öldürüldü (Anadolu Ajansı, 17 Nisan 2005; Akşam, 18 Nisan 2005).

- **Türk Tarih Kurumu:** Ancak bu kayıp, hiçbir zaman 1,5 milyon Ermeni'nin ölümüyle neticelenmediği gibi **100 binlere** de varmamıştır. (Türk Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, Türk Tarih Kurumu Ermeni Masası Şefi Prof. Dr. Hikmet Özdemir, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık, Ermeniler: Sürgün ve Göç, AKRTYK-TTK Yayınları, 2004, sayfa 177).

Resmi atak olarak geçen yılın sonunda çıkarılan bu kitaptaki kimi yabancı ülkelere ait belgelerin yanlış tercüme edildiğinin ortaya çıkarılması (Taner Akçam, haftalık Ermenice-Türkçe gazete AGOS, 9, 16 ve 23 Temmuz 2004; 17 ve 24 Eylül 2004; 26 Kasım 2004) üzerine kitap yazarlarından Prof. Dr. Kemal Çiçek, mevcut yanlışların yapıldığını ama çok da önemli olmadığını ifade etmiştir (AGOS, 3 Eylül ve 29 Ekim 2004).

Tarih Kurumu Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'nun, öldürülen Ermeni nüfusla ilgili olarak 6 bin 500 ile 100 bine bile ulaşmamış gibi rakamları kullanmasını anlamak mümkün değil...

Halaçoğlu'nun yukarıdaki ortak yayını dışında bu konuyla ilgili tek kitabı var; fakat bu kitabını da, iki ayrı esermiş gibi yayımlanmaktan da geri kalmadı...

Halaçoğlu'nun '**Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918)**' kitabı, 2001 yılında Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu (XVI. Dizisi-sayı: 90) tarafından yayımlandı.

2004'teki tartişmaların yoğunlaşması úzerine Halaçoğlu'nun, '**Ermeni Tehciri**' ise Babrali Kùltür Yayıncılığı (yayınevinin notuyla, Birinci Baskı: Mart 2004) tarafından yayımlandı.

Tek farkları isimdeki 've Gerçekler'in çıkartılmış olmasıdır...

Halaçoğlu'nun bu iki kitabının 'Sunuş'u, tek farkla aynı; sadece biraz kısaltma yapılmış ve imzanın altına da 'Ocak 2004/Ankara' eklenmiş (AGOS, 23 Nisan 2004).

Bir iki istisna dışında, sunuştan, sonuca kadar noktasına, virg÷l÷ne kadar aynı...

Türk Tarih Kurumu Başkanı olan bir kişinin, resmi-milliyetçi değerlendirmeler yapmasının yanı sıra, eski kitabını yeni çalışma gibi sunup, birinci baskısından eski kitaptan hiç bahsetmeden yayınlaması hiçbir etik değere sığmaz, sığdırılmaz!..